TARIXIY VAZIYATLARNI TANQIDIY BAHOLASH YONDASHUVI ASOSIDA O‘QUVCHILARDA AXLOQIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRUVCHI RAQAMLI KONTENTLARNI YARATISH

Saydaliyev Abbosxon Ibroximxon o‘g‘li
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti,
Milliy tarbiyaning raqamli pedagogik ta’minoti ilmiy-tadqiqot bo‘limi katta ilmiy xodimi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23508741

Annotatsiya. *Mazkur maqolada tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvi asosida o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni yaratishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Raqamli ta’lim resurslarida tarixiy hujjatlar, muammoli vaziyatlar, interaktiv topshiriqlar va refleksiv savollardan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kontent yaratishda tarixiy ma’lumotlarning ishonchliligi, tarbiyaviy maqsadning aniqligi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantirishning ahamiyati asoslangan.*
Kalit so‘zlar: *raqamli kontent, tarixiy vaziyat, tanqidiy baholash, axloqiy sifatlar, tarbiyaviy salohiyat, interaktiv topshiriqlar, tarixiy hujjatlar, mustaqil fikrlash, axloqiy mushohada, raqamli ta’lim.*

Аннотация. *В статье рассматриваются педагогические возможности создания цифрового контента, направленного на развитие нравственных качеств учащихся на основе критической оценки исторических ситуаций. Анализируется использование исторических документов, проблемных ситуаций, интерактивных заданий и рефлексивных вопросов в цифровых образовательных ресурсах. Обосновывается значение достоверности исторической информации, четкого определения воспитательных целей и стимулирования самостоятельного мышления учащихся при разработке цифрового контента воспитательной направленности.*
Ключевые слова: *цифровой контент, историческая ситуация, критическая оценка, нравственные качества, воспитательный потенциал, интерактивные задания, исторические документы, самостоятельное мышление, нравственное осмысление, цифровое образование.*

Abstract. *This article examines the pedagogical potential of creating digital content aimed at developing students’ moral qualities through the critical evaluation of historical situations. It discusses the use of historical documents, problem-based situations, interactive tasks, and reflective questions in digital educational resources. The article also highlights the importance of historical accuracy, clearly defined educational objectives, and activities that encourage students’ independent thinking and reasoned moral judgments when designing digital content for educational purposes.*
Keywords: *digital content, historical situation, critical evaluation, moral qualities, educational potential, interactive tasks, historical documents, independent thinking, moral reasoning, digital education.*

Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga jadal integratsiyalashuvi o‘quvchilar shaxsini shakllantirish, ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvor me’yorlarini rivojlantirishda yangi pedagogik imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan vazifalarni ham yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda raqamli muhit nafaqat axborot olish va bilimlarni o‘zlashtirish vositasi, balki o‘quvchilarning

ijtimoiylashuvi, muloqot madaniyati va axloqiy qarashlariga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omilga aylanmoqda. A.X. Maxmudov va A.I. Saydaliev raqamli muhitning bola shaxsiyati, tafakkuri, qadriyatlari va xulq-atvoriga ta’sirini tahlil qilib, raqamli vositalardan maqsadli va mas’uliyatli foydalanish, tanqidiy fikrlash hamda axborotni ongli ravishda tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydilar [1, 3–4-b.].

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi imkoniyatlarini baholashda ularning mavjudligi yoki texnik jihatdan takomillashganligi bilangina cheklanib qolish yetarli emas. UNESCOning 2023-yilgi *Global Education Monitoring Report* hisobotida ta’lim texnologiyalarini joriy etish o‘quvchilarning ehtiyojlari, ta’lim maqsadlari, teng imkoniyatlar va samaradorlik dalillariga muvofiq amalga oshirilishi lozimligi qayd etiladi [2]. Bu yondashuv raqamli tarbiyaviy kontentni yaratishda ham muhim metodologik ahamiyatga ega: kontentning qiymati faqat axborotni taqdim etish shakli bilan emas, balki uning o‘quvchining fikrlashi, munosabati va axloqiy xulosalariga qanday ta’sir ko‘rsatishi bilan ham belgilanadi.

Mazkur nuqtayi nazardan, o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni yaratishda tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvidan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Tarixiy voqealar va vaziyatlar o‘quvchiga insonlarning xatti-harakatlari, qarorlari hamda ularning oqibatlarini muayyan tarixiy sharoit bilan bog‘liq holda tahlil qilish imkonini beradi. Bunday vaziyatlarni raqamli formatda taqdim etish esa o‘quvchini tayyor xulosalarni o‘zlashtirish bilan cheklab qo‘ymasdan, dalillarni o‘rganish, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash, qarorlarning axloqiy jihatlarini baholash va mustaqil xulosa chiqarishga yo‘naltirishi mumkin. Shu jihatdan tarixiy vaziyatlarga asoslangan raqamli kontentlar tarixiy bilimlarni o‘zlashtirish bilan axloqiy mushohada yuritish jarayonini o‘zaro bog‘lash imkoniyatiga ega.

Bunda raqamli kontentning tarbiyaviy samaradorligi uning mazmuni, pedagogik maqsadi va o‘quvchini faol fikrlashga jalb etish darajasiga bog‘liq. UNESCOning ta’lim va tadqiqotda generativ sun’iy intellektdan foydalanishga doir tavsiyalarida ham texnologiyalarni inson manfaatlariga yo‘naltirish, ulardan xavfsiz va axloqiy foydalanish hamda ta’lim jarayonida insonning faol ishtirokini saqlash muhimligi ta’kidlangan [3]. Ushbu tamoyillar raqamli tarbiyaviy materiallarni ishlab chiqishda o‘quvchining mustaqil fikrlashi va shaxsiy pozitsiyasini shakllantirishga e’tibor qaratish zarurligini asoslaydi.

Shundan kelib chiqib, tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash asosida o‘quvchilarning axloqiy sifatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni yaratish masalasi dolzarb pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur maqolaning maqsadi tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvining o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni yaratishdagi pedagogik imkoniyatlarini asoslash hamda bunday

kontentni ishlab chiqishda e’tiborga olinishi lozim bo‘lgan asosiy jihatlarni yoritishdan iborat.

Raqamli ta’lim muhitida tarbiyaviy mazmunga ega kontentlarni yaratish, avvalo, ta’lim texnologiyalarining imkoniyatlarini aniq pedagogik maqsadlar bilan uyg‘unlashtirishni talab etadi. Raqamli material o‘quvchiga ma’lumot yetkazish bilangina cheklanmasdan, uning fikrlashi, munosabat bildirishi va mustaqil xulosa chiqarishiga xizmat qilishi lozim. A.X. Maxmudov va A.I. Saydalievning «Рақамли дунё ва бола тарбияси» nomli metodik qo‘llanmasida ham raqamli texnologiyalar bolaning shaxsiy rivojlanishi, qadriyatlari va xulq-atvoriga ta’sir ko‘rsatuvchi muhit sifatida talqin qilinadi. Mualliflar raqamli vositalardan xavfsiz, samarali va axloqiy foydalanish, o‘quvchilarda axborotni ongli tanlash hamda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratadilar [1, 57–58-b.]. Mazkur qarashlar raqamli tarbiyaviy kontentlarni ishlab chiqishda texnologik shakl va tarbiyaviy mazmun birligini ta’minlash muhimligini ko‘rsatadi.

Tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvi raqamli kontentning tarbiyaviy mazmunini shakllantirish uchun muhim pedagogik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Tarixiy jarayonlarda shaxslarning muayyan sharoitda qabul qilgan qarorlari, amalga oshirgan xatti-harakatlari va ularning oqibatlari o‘quvchilar uchun tahlil obyektiga aylanadi. Bunday materiallar orqali o‘quvchi tarixiy voqeani shunchaki eslab qolishdan tashqari, uning sabablarini aniqlash, ishtirokchilarning pozitsiyalarini taqqoslash va qarorlarning axloqiy jihatlarini baholashga yo‘naltiriladi. Masalan, tarixiy manbalar asosida tayyorlangan raqamli topshiriqda o‘quvchiga muayyan vaziyatning shartlari, unda ishtirok etgan shaxslarning maqsadlari va qarorlar natijalari taqdim etilishi mumkin. O‘quvchi ushbu ma’lumotlarni tahlil qilib, qaysi xatti-harakat qanday oqibatlarga olib kelganini asoslaydi hamda o‘z munosabatini dalillar bilan ifodalaydi. Bunda axloqiy xulosa tayyor shaklda berilmaydi, balki tahlil va mushohada jarayonida shakllanishi uchun sharoit yaratiladi.

Mazkur yondashuv asosida yaratiladigan raqamli kontentlar mazmuni va taqdim etilish shakliga ko‘ra turlicha bo‘lishi mumkin. Jumladan, tarixiy hujjatlarning raqamlashtirilgan nusxalari, tarixiy vaziyatni aks ettiruvchi qisqa videolar, interaktiv xaritalar, muammoli savollar, raqamli keyslar va bosqichma-bosqich bajariladigan topshiriqlar o‘quvchilarning tahliliy faoliyatini tashkil etishga xizmat qiladi. A.X. Maxmudov va A.I. Saydaliev raqamli tarbiyaviy faoliyatda interaktiv loyihalar, onlayn kvestlar va boshqa raqamli shakllardan foydalanish imkoniyatlarini ko‘rsatib, bunday faoliyat orqali mas’uliyat, jamoaviy ishlash va tashabbuskorlik kabi sifatlarni rivojlantirish mumkinligini qayd etadilar [1, 57–60-b.]. Ushbu fikrlardan kelib chiqib, tarixiy vaziyatlarni tahlil qilishga mo‘ljallangan kontentlarda ham interaktivlikni faqat qiziqarli shakl sifatida emas, balki o‘quvchini

faol fikrlashga jalb etuvchi pedagogik vosita sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq.

Raqamli kontentni yaratishda uning ichki tuzilishi ham alohida ahamiyatga ega. Kontent tarixiy vaziyatning qisqacha bayoni bilan boshlanib, keyingi bosqichlarda dalillar, muammoli savollar, tahliliy topshiriqlar va yakuniy refleksiyani qamrab olishi mumkin. Dastlab o‘quvchi tarixiy vaziyat bilan tanishadi va undagi asosiy muammoni aniqlaydi. Keyin voqea ishtirokchilarining harakatlarini mavjud dalillar asosida o‘rganadi, muqobil qarorlarni taqqoslaydi va ularning ehtimoliy yoki ma’lum oqibatlarini baholaydi. Yakuniy bosqichda esa o‘z xulosasini bayon qilib, tarixiy vaziyatdan kelib chiqadigan axloqiy mazmunni izohlaydi. Bunday ketma-ketlik o‘quvchining fikrini dalillar bilan asoslashiga va axloqiy baholashni shaxsiy munosabat bilangina cheklab qo‘ymasligiga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, topshiriqlar o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, tarixiy bilim darajasi va raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlariga moslashtirilishi zarur.

Kontentning tarbiyaviy samaradorligi unda qaysi axloqiy sifatlar rivojlantirilishi ko‘zda tutilganiga ham bog‘liq. Masalan, tarixiy vaziyatni tahlil qilish jarayonida adolat, halollik, mas’uliyat, insonparvarlik, vatanparvarlik yoki boshqalarning nuqtayi nazarini tushunish kabi sifatlarni muhokama qilish mumkin. Biroq ushbu sifatlarni faqat topshiriq matnida sanab o‘tish yoki o‘quvchidan ularning ta’rifini so‘rash bilan cheklanish yetarli emas. Kontent mazmuni o‘quvchini aynan shu sifatlar namoyon bo‘ladigan vaziyatni tahlil qilishga, shaxsning tanlovini baholashga va o‘z fikrini dalillar bilan asoslashga yo‘naltirishi lozim. Shunda axloqiy sifatlar mavhum tushuncha sifatida emas, balki muayyan vaziyatda namoyon bo‘ladigan munosabat va xatti-harakatlar orqali o‘rganiladi. Shu jihatdan tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvi raqamli kontentning bilim berish va tarbiyalash vazifalarini o‘zaro bog‘lash imkonini beradi.

Raqamli kontentni ishlab chiqishda xalqaro yondashuvlar bilan uyg‘unlikni ta’minlash ham muhimdir. UNESCOning Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? hisobotida ta’lim texnologiyalaridan foydalanish pedagogik maqsadlar va o‘quvchilar ehtiyojlariga muvofiq tashkil etilishi zarurligi ta’kidlanadi [2]. Ushbu tamoyil tarixiy vaziyatlarga asoslangan kontentni yaratishda ham muhim: texnologiya ta’limiy va tarbiyaviy maqsadga xizmat qilishi, o‘quvchini mazmunni anglash va tahlil qilishdan chalg‘itmasligi kerak. UNESCOning generativ sun’iy intellektdan ta’lim va tadqiqotda foydalanishga doir tavsiyalarida esa inson manfaatlari, mas’uliyatli foydalanish va insonning faol ishtirokini ta’minlash masalalariga e’tibor qaratiladi [3]. Demak, raqamli kontent yaratishda sun’iy intellekt yoki boshqa texnologik vositalardan foydalanilgan taqdirda ham tarixiy ma’lumotlarning ishonchliligini tekshirish, manbalarni ko‘rsatish va o‘quvchining mustaqil fikrlash faoliyatini saqlab qolish zarur.

Shu bilan birga, raqamli tarbiyaviy kontentlarni yaratishda ayrim metodik talablarni hisobga olish lozim. *Birinchidan*, tarixiy voqea va dalillar ishonchli manbalarga asoslanishi, tarixiy sharoit zamonaviy mezonlar bilan soddalashtirib yuborilmasligi kerak. *Ikkinchidan,* topshiriqlar o‘quvchiga faqat bitta tayyor javobni topishni emas, balki dalillarni tahlil qilish va o‘z nuqtayi nazarini asoslashni taklif etishi zarur. *Uchinchidan,* kontentning matni, tasvirlari, audio va videomateriallari o‘zaro mazmunan uyg‘un bo‘lishi, ortiqcha vizual elementlar esa asosiy muammodan chalg‘itmasligi lozim. *To‘rtinchidan,* o‘quvchilarning javoblarini baholashda faqat yakuniy xulosaga emas, balki fikrning dalillanganligi, tarixiy vaziyatni tushunish darajasi, muqobil qarashlarni hisobga olish va axloqiy mulohaza yuritish jarayoniga ham e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. Ushbu talablar raqamli vositalarni shunchaki axborot taqdim etish vositasi sifatida emas, balki maqsadli tashkil etilgan pedagogik faoliyatning tarkibiy qismi sifatida qo‘llashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvi asosida raqamli kontent yaratish tarixiy bilimlarni o‘zlashtirish, dalillar bilan ishlash va axloqiy mushohada yuritish jarayonlarini birlashtirish imkoniyatiga ega. Bunday kontentning asosiy xususiyati o‘quvchiga tayyor axloqiy xulosani yetkazish emas, balki uni tarixiy vaziyatni mustaqil tahlil qilish, insonlarning xatti-harakatlarini baholash va o‘z pozitsiyasini asoslashga jalb etishdan iborat. Shu sababli kontentni ishlab chiqishda tarixiy mazmunning ishonchliligi, pedagogik maqsadning aniqligi, interaktiv topshiriqlarning mazmuni va o‘quvchining fikrlash faoliyatini qo‘llab-quvvatlash birgalikda hisobga olinishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholash yondashuvi asosida o‘quvchilarning axloqiy sifatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni yaratish ta’lim va tarbiya jarayonini o‘zaro uyg‘unlashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Bunday kontentlar tarixiy voqealarni o‘rganish bilan bir qatorda, o‘quvchilarning dalillarni tahlil qilish, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash, insonlarning xatti-harakatlarini baholash va mustaqil xulosa chiqarish faoliyatini tashkil etishga imkon beradi.

Raqamli kontentning tarbiyaviy imkoniyati, avvalo, uning mazmuni va pedagogik maqsadiga bog‘liq. Tarixiy hujjatlar, muammoli vaziyatlar, interaktiv topshiriqlar va refleksiv savollardan maqsadli foydalanish o‘quvchilarda axloqiy masalalar yuzasidan mustaqil fikr yuritish va o‘z pozitsiyasini dalillar bilan asoslash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Bunda raqamli texnologiya mustaqil maqsad sifatida emas, balki o‘quvchining bilish va axloqiy mushohada faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, tarixiy vaziyatlarni tanqidiy baholashga asoslangan raqamli kontentlarni ishlab chiqishda tarixiy ma’lumotlarning ishonchliligi, tarbiyaviy maqsadning aniqligi, topshiriqlarning o‘quvchilar yoshiga mosligi va mustaqil

fikrlashni rag‘batlantirishi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv raqamli ta’lim resurslarining tarbiyaviy salohiyatini oshirish hamda o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonini mazmunan boyitish imkoniyatini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Махмудов А.Х., Сайдалиев А.И. Рақамли дунё ва бола тарбияси [Матн]: методик қўлланма / А.Х. Махмудов, А.И. Сайдалиев. – Тошкент: Bookmany print, 2025. – 100 б.
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023. – 526 p. – URL: https://doi.org/10.54676/UZQV8501 (murojaat sanasi: 09.10.2026). UNESCO Digital Library +1
3. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023. – URL: https://doi.org/10.54675/EWZM9535 (murojaat sanasi: 09.10.2026).